

הדף היומני

עלון יומי ללומדי הדף היומני י"ל ע"י מדרשית הדף היומני פ"ח

מסכת זבחים - דף נג

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

כל פניות שאתה פונה לימין. ימין של מי?

כמבואר בדברי המשנה, צורת נתינת הדם בחטאת, עלה על הכבש ופנה לסובב, היינו מסביב למזבח היה כעין מדף ברוחב אמה ועליו הלכו הכהנים כדי לתת את הדם, כאשר עלה על הכבש והגיע למקום המתחבר לסובב הגיע למקום נתינה א' והוא קרן דרומית מזרחית, המשיך לנקודה ב' והיא מזרח צפון, ממשיך לנקודה ג' צפון מערב, ונקודה ד' מערב דרום.

ביאר רש"י (ד"ה ובא לו לקרן דרומית מזרחית) שבה הוא פוגע ראשון כדקיימא לן לקמן (דף סב, ב) כל פניות שאתה פונה יהו דרך ימין, והכבש בדרום וכשעולה בו פניו למזבח הוי ימינו למזרח ובא לימינו למזרח ובא לאותו קרן והולך ומקיף בסובב דרך ימין ופניו למזבח מן הדרום למזרח ומזרח לצפון ומצפון למערב דהיינו דרך ימין.

שורש ההלכה של "כל פניות שאתה פונה לא יהו אלא לימין" למדו בגמ' ביומא נח, ב שם עסקו בעיקר הדיון של נתינת הדם של שעיר ופר הפנימיים ביו"כ, ובדיון זה חלקו רבי יוסי ורבי עקיבא מהיכן מתחיל, לדעת רבי עקיבא מתחיל מהפינה הדרום מזרח חוזר ל"דרום מערב" וממשיך ל"מערב צפון" ו"צפון מזרח" ואילו לדעת רבי יוסי במקום שלדעת רבי עקיבא מתחיל היינו, "צפון מזרח" ומשם מתקדם לימינו היינו, "צפון מערב" מערב דרום" ו"דרום מזרח". דנו בגמ' מדוע לרבי עקיבא אין את הכלל כל פניות שאתה פונה לא יהיו אלא לימין. רצתה הגמ' לדון שנחלקו רבי יוסי ור"ע בדברי רמי בר יוחנאל שנקט שיש ללמוד מים שעשה שלמה שכל פניות שאתה פונה לא יהו אלא לימין.

המקור לדיון זה שכל פניות יהיו לימין הוא מים שעשה שלמה, שאמר רמי בר יוחנאל ים שעשה שלמה עומד על שנים עשר בקר שלשה פונים צפונה ושלשה פונים ימה ושלשה פונים נגבה ושלשה פונים מזרחה והים עליהם מלמעלה וכל אחריהם ביתה הא למדת שכל פניות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין למזרח.

ביאר המאירי, הרי שנחשבו ארבע הרוחות דרך ימין המקיפה שהוא בא מן הצפון למערב ועומד לו בחדו של רוח צפוני מזרחי ימינו למערב ושמאלו למזרח והולך לו לצד ימינו לרוח מערב עד שעומד לחדו של רוח צפוני מערבי וממערב לדרום [ומזרח למזרח] וממזרח לצפון.

יש לעיין בדברים שנאמרו בהם עשייה מימין כדרך שאמרו בסוגיא אצלנו מה הכוונה "ימין של העושה או ימין של הנעשה. כגון, כאשר מוצאים ס"ת מההיכל (נלוצר העניין ההיכל במזרח) צריך ללכת לימין. אם הש"ץ פנו לקהל הרי ימינו היא לצפון. אולם אם לאחר שהוציאו את הספר ומחזיקו ופניו כלפי הארון הקודש הרי צריך ללכת לשמאלו כלומר לדרום. כאשר מדליקים נרות חנוכה, מתחילים מימין. ימין של מי של הרואה מן הרחוב או של המדליק מתוך הבית. וכו' וכו'.

למדנו בגמ' ביומא (נג, ב), "רבא חזייה לאביי דיהיב שלמא לימינא ברישא. אמר ליה מי סברת לימין דידך, לשמאל דידך קא אמינא, דהוי ימינו של הקדוש ברוך הוא." ביאור דברי הגמ' אביי נטה לצד ימין קודם ונהג כפי שאמרו משמו של שמעיה שקדוש נותן שלום לימינו. אולם רבא אמר לו לא הכוונה ימין שלך אלא לימין של הקב"ה וממילא הכוונה שצריך לומר שלום בשמאל קודם. וכך פסק המחבר (סי' קכז סעיף א') וכך ביאר המ"ב (סק"ד) שכורעים לשמאל קודם שהיא ימינו של הקב"ה.

מדברי הגמ' ביומא (שם) בענין דם הפך והשעיר, מבואר בהמשך הסוגיא שלדעת רבי עקיבא מתחיל את נתינות הדם ממזרח דרום וחוזר לדרום מערב וזה מוגדר שהולך לשמאל כיון שזה שמאל שלו. אף שאפשר היה לומר שזה ימין של המזבח. וד"ק. ודקדוק זה דקדק המחד משה לגבי הלכות חנוכה, ויובא להלן.

לגבי נר חנוכה עי' בדברי המחבר (סי' תרע"ו סעיף ה') שידליק כל יום בנר היותר שמאלי כדי שיתקדם לימין. והבין המ"ב מצד כל פניות שיהו לימין. והביא שם הבה"ל (ד"ה כ"ד) שהלבוש והט"ז חולקים שכונת הגמ' היא להפך וצריך להדליק מימין לשמאל כמו שאדם כותב. (ועיי' ש"ש בבא"ט ובשע"ת)

וכ"ל המחד משה שאל על הש"ע הרי מדברי הגמ' ביומא כנזר שגמ' נראה שמתחיל מימין לשמאל, שאם כדברי המחבר שיתחיל מהנר החדש לכיוון ימין, כלומר שמתחיל משמאל, א"כ מדוע לר"ע לא מוגדר שמקיים כל פניות לימין הרי מתחיל בשמאל ומתקדם לימין, ולדברי המחבר לא היתה צריכה הגמ' לבאר שהוא מקיף ומזה ביד ובה אין חסרון וכו'.

החתם סופר בתשובה (א"ח קפ"ו) מתפלא שחששו האחרונים שנעלמה סוגיא זו מדברי הקדמונים, וביותר שמהר"ל מביא גמ' זו ומננה למד כדברי המחבר שמדליק משמאל לימין, וא"כ איך ילמד ויבאר את הגמ' ביומא הנזכרת, נוקטת החת"ס בביאור הסוגיא, בים שעשה שלמה מדובר, שעומד פניו אל הקדש לצד מערב, ואחוריו למזרח ואז צד צפון ימין שלו, ואם יתחיל להקיף לשמאל לדרום ומשם למערב וצפון, יהי' התחלת הקפתו משמאל ומסיים בשמאל, שהרי עתה כשעומד ופניו למערב הרי דרום שמאל שלו, ואם יתחיל להקיף מהדרום נמצא כשיבוא לקרן דרומית מערבית יהפוך פניו וילך פאת מערבית והצפונית ממערב

לצד מזרח, ואז יהיה שמאלו לצפון כי אז אחוריו למערב ופניו למזרח ואז הוא דרום ימין וצפון שמאלו, נמצא שהתחיל בשמאל וסיים בשמאל, ע"כ באה המצוה שיתחיל הקיפו מצד צפון, והוא תחלת הקיפו מימין שלו, ואח"כ כשיחזיר פניו יסיים בדרום לימין שלו ג"כ והוא תחלתו וסופו בימין.

אך כל זה במקיף ברגלו, משא"כ כשמקיף ביד ועומד במקומו, ע"כ יתחיל משמאל ויסיים בימין לקיים כל פנות שאתה פונה, לכן הכהן העומד לפני מזבח הזהב פניו אל המערב ואחוריו אל המזרח אי היה מקיף ברגל היה צריך להתחיל מן הצפון ולסיים בדרום כנ"ל, משא"כ כשמקיף ביד הרי לעולם ימין שלו הוא צפון, ע"כ צריך לשנות ממה שהיה עושה אלו היה מקיף ברגל, ויתחיל בדרום שהוא שמאלו ויסיים בצפון וימינו והוא פונה לימין. ובה מיושב נר חנוכה אף לפי הגמ' בדעת ר"ע, ומה סבר ריה"ג עיי"ש בדברי החת"ס. (ובח"ס הסיק כמה דברים להלכה בנידון זה, ואפשר ונביאם בל"ד להלן בדף סב)

לגבי הענועים בארבעת המינים כתב המחבר (סי' תרג"א סעיף י') יקיף דרך ימין. וביאר המ"ב ימין הכוונה "מזרח" "צפון" מערב" "דרום" "מעלה" "מטה". ועי' בבארי היתב (אות כ') ובשע"ת (אות י') שכתבו בשם האר"י ז"ל שאופן הענועו "דרום" "צפון" "מזרח" "מעלה" "מטה" "מערב".

חטאת ציבור (שערי ראשי חודשים, שערים של המועדות) **וחטאת יחיד**, ההלכות האמורות בצורת עבודתם, א' שחיטה בצפון. ב' קבלה בצפון. ג' נתינת הדם ד' מתנות על ד' קרנות. **צורת נתינת הדם** (כמזכר בעבר: הכניסה לבית המקדש היחה ממזרח לכיוון מערב, המזבח עמד מצפון לדרום, כלומר כדי להתחיל לילול הכבש צריך להגיע לדרום בית המקדש והוא דרום של המזבח), עלה על הכבש ופנה לסובב, היינו מסביב למזבח היה כעין מדף ברוחב אמה ועליו הלכו הכהנים כדי לתת את הדם, **כאשר** עלה על הכבש והגיע למקום המתחבר לסובב הגיע למקום **נתינה א'** והוא קרן דרומית מזרחית (הוא פנה ימינו כל פנות שאתה פונה יהיו לימין), **המשיך** לנקודה ב' והיא מזרח צפון, ממשיך לנקודה ג' צפון מערב, ונקודה ד' מערב דרום. ז' ושייחי הדם היה שופך על היסוד הדרומי של המזבח. ח' בשר החטאות היה נאכל בתוך חומת העזרה (במשכיל לפנים מן הקלעים היינו בחצר). ט' האוכלים היו זכרים של הכהנים. י' צורת הנחלקו האם לכל כיוון מוגדר כלפי הקרן, או שצריך דווקא את הזווית עצמה. השיטה והלילה שאחריו עד חצות בלבד.

נחלקו ריח ור"א איך צורת נתינת הדם על הקרנות, **למ"ד** נותן באמה הסמוכה לאותה קרן על איהה צד שירצה. **למ"ד** על זווית הקרן מלמעלה למטה. **ומבאר הגמ'** שלשיטת רב"ש שאמר שיעקר נתינת הדם בחטאת זה ע"ג גוף הקרן של המזבח א"כ לכו"ע יכול לתת באמה הסמוכה לקרן שזה שיעור הקרן. **ולדעת רבי** שאמר שדם החטאת ניתן מחוט הסקריא למעלה ולוא בדווקא על הקרן עצמה **נחלקו** האם אמר לכל כיוון מוגדר כלפי הקרן, או שצריך דווקא את הזווית עצמה. **שואלת הגמ'** מדברי התוספתא ששם מבואר את מעשה נתינת הדם שטובל את אצבעו הימנית מן הדם שבכלי שרת, ומקריב את האגודל לאצבע ומשוך את הדם כדי שכולו ירד על המזבח כנגד חזרה. **הרי** בודאי שמדובר לדעת רבי שהרי לראב"ש נותן על הקרן למעלה, ולא על החוד, **ומבואר** שלרבי דווקא בחוד ולא כשיטה שאמרה שיתן בשיעור של אמה. **מבאר הגמ'** שלכתחילה יש לתת על החוד, וכשר בדיעבד על כל האמה הסמוכה.

המקור לנחלקות רבי ורב"ש, מבואר בברייתא שדם הניתן על המזבח למעלה הכוונה מעל "חוט הסקריא", והדם הניתן למטה הכוונה מתחת חוט הסקריא, **ולדעת רב"ש** אמנם בעולת העוף המיצינו נעשה על דופן המזבח, **אבל** חטאת בהמה שדינה להיות למעלה נתינתו על גופו של קרן. **מבנה המזבח כפי חז"ל**, אמה שהיא היסוד, ומעלה עוד ד' אמות (הנקרא לטה מבוזבז) חוט הסקריא היה מפריד בין ה"למעלה" וה"למטה" שבמזבח, מעל חוט הסקריא נמצא אמה של הסובב עוד ג' אמות המזבח העליון, וקרנות בגובה אמה. **ביאר רבי אבהו** את שיטת רבי, אמר הנביא ביהושע א' "והארץ ארבע אמות ומהאריאל ולמעלה", **ולא שייך** לומר שהמזבח הוא רק ד' אמות, **רב אבא בר אבהו רצה לומר** שהכוונה למקום קרנות, **ונדחה** שהרי קרנות תופסים בעליונו של המזבח ג' אמות **אלא** בהכרח רשות הקרן היא ד' אמות, כדברי רבי שאמר מעל חוט הסקריא עד למעלה יש ד' אמות וזה מקום ניתנת דמים של מעלה.

מבואר בברייתא שחוט הסקריא היה מבדיל בין נתינת דמים של מעלה לשל מטה, **ביאר רב אחא בר קטינא** שהמקור "והיתה הרשת עד חצי המזבח", בציווי עשיית המזבח שעשה משה רבינו היה עליו "מכבר" כעין רשת שבזריקה אחת נותן על הזווית ומקבלים ב' הקרנות. **ולמד רב אחא** שהתורה הקפידה אף במזבח שבבית עולמים על ב' חצאי המזבח.

שיירי הדם ששפך על היסוד, **דנה הגמ'** על איהה "סוד", שופך, **נוקטת הגמ'** כשם שכהן יוצא מהיהיה שופך ביסוד הקרוב אליו והוא יסוד מערב, **ויבאר** היורד מהכבש שופך ביסוד הקרוב אליו והוא יסוד דרום.

מבואר בברייתא, **שיטת רבי ישמעאל** יום חטאות פנימיות היון חיצוניות שופך הדם ליסוד מערבי. **לדעת רשב"י**, יסוד דרומי. **מבאר הגמ'** שיטת רבי ישמעאל מובנת שלמד חטאות חיצוניות פנימיות שהיסוד הוא המערבי, ובטעמו של רשב"י צריך להבין, **ביאר רב אחא**, צריך לומר שסבר שכל המזח היה בצפון, כנזר אורכו של בית המקדש היה ממזרח למערב, והמזבח עמד בין הצפון לדרום, **המזבח** בכללותו היה בנוי מב' חלקים ה"מזבח" וה"כבש", והאמר שכל החלק של המזבח היה בצפון העזרה (החלק הדרומי של המזבח היה בקו ישר לפתח ההיכל בחלקו הצפוני ביותר), **נמצא** שכהן יוצא מההיכל פוגע ביסוד הדרומי ראשון, וא"כ לשיטת זו לעולם היסוד האמור בתורה לשפכת השיירים לא, פנימיות הכוונה ליסוד הדרומי. **וי"א** ששיטה זו סברא שכל הפתח היה בדרום, המזבח עמד בחלקו משוך שכל פתח ההיכל היה מול היסוד הדרומי. **בבי מדרשו של רבי ישמעאל** אמר שרשב"י סובר כשיטתם בצד מערב, ונתן סימן הרבים משכו את היסוד.

קרן עולה הוא מקדש קודשים (ביאר דבר זה במשנה היות ולא נזכר במפורש בפסוק), ההלכות האמורות בו, א' שחיטה בצפון. ב' קבלה בצפון. ג' נתינת הדם ב' מתנות שהם ד'. ד' מפשיטתם עורה. ה' מתנים. ו' לליל לאישיים (למעט העור).

צורת נתינת המתנות, **לדעת רב**, בכל קרן שעומד זורק מן הכלי על צד אחד ונותן על הצד של הקרן, **וכן** יעשה על קרן שלמלכנסו ונמצא זורק על ד' קרנות. **ולדעת שמאל**, זורק על הקרן כעין "נמא" כלומר שבזריקה אחת נותן על הזווית ומקבלים ב' הקרנות. **ונחלקו תנאים**, **לדעת רבנן** מצד אחד כתוב "זורקו" מאידך כתוב "סביבו", כלומר ב' שהם ד' כמין נמא, זריקה על הזווית והיא מתפצלת לב'. **לדעת רבי ישמעאל**, לודעים מ"סביבו" הנאמר בחטאת שיש הפסקה בין מתנה למתנה ונמצא שיש ד' מתנות, **ולא שייך** לומר שבעולה היה על ד' קרנות כמו בחטאת, **שם** שבקרבן עולה צריך לזרוק את הדם במקום שיש יסוד, ובקרבן **מזרח דרום** אין יסוד. (מיקום המזבח בשטחם של בנימין ויהודה וביאר להלן)